



Інна ВІДБОРЕНКО  
Сергій КОЛОМОЄЦЬ

## РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ МЕТОДОМ ЗАСТОСУВАННЯ «КОНТУРНИХ МОБІЛЬНИХ КАРТ» (З ДОСВІДУ ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ)

Мабуть, буде зайвим в черговий раз говорити про усю важливість формування навичок компетентісного навчання, в тому числі і на уроках історії. В методичному плані це питання висвітлено якісно як у науковій, так і у фаховій літературі та періодиці. Та і доступність цих матеріалів є дійсно високою, адже враховуючи ту обставину, що проблеми саме компетентісного підходу до процесу організації навчання сьогодні, як говорять, в усіх на слуху, то і чисельні методичні розробки та рекомендації можна легко і швидко знайти як у періодиці, так і в мережі Internet.

Безумовно, що у переліку авторів, які на науковому рівні здійснили дослідження проблем впровадження та оптимальної реалізації компетентісного підходу до викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах ми, чи не відразу, можемо згадати працю О. Пометун, Н. Гупан, В. Власова «Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі»,<sup>1</sup> де запропоноване питання досліджене та висвітлено не лише з наукової точки зору методики сучасної освіти, але й враховано значну частину аспектів практичного викладання історії в загальноосвітніх навчальних закладах. Не менш значимим, на нашу думку, є посібник для вчителів відомого вченого-методиста, автора цілої низки шкільних підручників з історії України та Всесвітньої історії, К. Баханова.<sup>2</sup>

В цілому ж проблемам формування та реалізації компетентісного підходу на уроках



історії присвятили свої дослідження Ю. Малієнко,<sup>3</sup> В. Небельський,<sup>4</sup> А. Нікора<sup>5</sup> та ще ціла низка науковців та педагогів-практиків, які не лише апробовують передові наукові розробки з даного питання, але й активно намагаються привнести у сучасну вітчизняну методичку свої практичні надбання та напрацювання.

Проте у нашій праці ми не ставимо за мету говорити про актуальність даної проблематики, а лише пропонуємо власний погляд на те, як за допомогою методичного прийому, який ми назвали «контурні мобільні карти», можна реалізувати даний принцип реалізації зокрема на уроках історії.

За останній період інформатизація наших загальноосвітніх навчальних закладів дуже суттєво просунулася вперед: мабуть вже не так багато шкіл, навіть в сільській місцевості, не мають доступу до всесвітньої Internet-мережі; в багатьох школах присутні мультимедійні дошки, ще більшою є кількість проєкторів; традиційними вже є комп'ютерні класи; нікого не здивуєш тим, що на урок учитель чи учні приходять з ноутбуками, нетбуками, планшетами, електронними книгами тощо. Педагогами,

методистами, науковцями напрацьована потужна як матеріальна, так і методична база активного застосування цих технологій та технологічних пристроїв під час навчального процесу.

1. Пометун О. І. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пометун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. – К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. – 208 с.

2. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентісного підходу: посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.

3. Ю. Малієнко. Формування історичної компетентності засобами підручника з історії середніх віків. - <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/922/9229cf8f30380fd21ee3d32c442cbf17.pdf>

4. В.В. Небельський. Формування предметно-історичних компетенцій на заняттях історії. - <https://www.historyua.com/2020/01/29/61/>

5. А.О. Нікора. Формування предметно-історичних компетенцій як результат навчальної діяльності учнів. - <file:///C:/Users/TeshnoS/Downloads/hamanyuk,+26.PDF.pdf>



Але, поряд з цим, не можна не відзначити і того факту, що далеко не скрізь і не завжди ситуація є оптимальною. Наприклад, мультимедійна дошка може бути в школі присутньою лише в одному, іноді в двох кабінетах, що суттєво обмежує широке застосування даного технічного ресурсу усіма бажаними учителями. В школах сільської місцевості (де це питання, до речі, розв'язане ще не повністю) деструктивно може впливати відсутність кабінетної системи навчання. При цьому учитель просто не може постійно переміщувати з одного класу в інший технічні засоби навчання на кожен свій урок.

Тож багато хто з наших педагогів постає перед проблемами різного характеру, від відсутності вище вказаних технічних засобів, до відсутності можливості їх застосування. Значна кількість учнів мають свої методи та засоби подолання даної деструктивної ситуації, ми ж пропонуємо власний вихід щодо вирішення даної проблеми.

Таким варіантом подолання даного негативу, у нашій практиці, стало створення та використання **контурних мобільних карт (КМК)** під час викладання історії в загальноосвітніх навчальних закладах.

Що ж являють собою контурні мобільні карти? На початковому етапі з'явилася власне сама ідея історичної карти, з якою б учитель історії міг би працювати трохи в більшому об'ємі, аніж просто інформувати своїх учнів про її зміст та акцентування їхньої уваги на тих історичних подіях, які на ній графічно відображені. Тому, методом квадратичного перенесення<sup>6</sup> були створені кілька карт, які фактично копіювали карти з учнівських атласів з історії, але які були «заламіновані» звичайним канцелярським скотчем. /Див. фото 1/. Надалі, працюючи з темою уроку, до якої створювалася подібна карта, вчитель, по ходу своєї розповіді, пояснення, графічно зображав на поверхні карти різноманітну інформацію, яка б мала стати додатковим чинником для сприйняття її учнями. Наприклад, це були напрямки військових походів чи міграцій племен і народів, розширення чи зменшення кордонів держав, місця битв чи інших історичних подій тощо. Подібне графічне унаочнення відбувалося за допомогою маркера на водній основі, оскільки перманентні маркери не можна застосовувати по скотчу з тої причини, що перманентні речовини майже відразу проникають у поверхню «ламінування» і повторне використання такої карти є практично майже неможливим. Натомість зображення нанесені маркерами на водній основі легко наносяться і так само легко стираються в будь-який час.



Фото 1.

Проте процес практичної застосування такого типу «ламінованої» історичної карти відразу ж виявив як свої позитивні сторони, так і її недоліки. Однією з головних переваг подібного методичного удосконалення стало те, що вчителю вдавалося досягнути значної динаміки процесу пояснення уроку та закріплення отриманих знань (оскільки видаливши з поверхні зроблені ним же ж помітки та написи, вчитель міг попросити будь кого з учнів графічно зобразити напрямки походів, заштрихувати чи обвести маркером захоплені чи втрачені території тощо).

Та поряд з цим проявився і головний недолік такої ламинованої «копії» стандартної історичної карти: застосування подібної карти (на створення якої витрачалася достатньо багато зусиль та часу) обмежувалося лише кількома, а іноді і взагалі одним уроком. Відповідно питання раціональності та затратності зусиль щодо «ламінованої карти» стало відразу ж на часі.

Вихід було знайдено шляхом створення не завершеної карти, а історико-географічної площини, на якій зображувалася певна територія (в той чи інший період), за допомогою простого олівця позначалися контури тих чи інших державних утворень, межі та шляхи завоювань, поширення тих чи інших археологічних культур тощо. В результаті цього учні бачили перед собою не повністю завершений графічний продукт, а лише його основу, певний базис. І вже в процесі розповіді учителя, його пояснення, перед ними починало виникати динамічне зображення, яке в процесі свого розвитку поетапно відображалося як перед зором учнів, так і відкладалося у їхній пам'яті.

Не менш важливим фактором стало і те, що учитель, який володіє картографічними знаннями з предмету (а на наше глибоке переконання подібні знання мають бути невід'ємною рисою сучасного учителя історії, який претендує на компетентність у своєму предметі), на карті, яка готувалася, наприклад, для викладення теми

6. Метод квадратичного перенесення – поверхня вихідного зображення розділяється на рівні квадрати. Таку ж кількість, але збільшених квадратів, наносять на більшу поверхню (наприклад лист ватману формату А-1). Потім зображення з кожного квадрата вихідного зображення переносять у збільшені квадрати. Таким чином, навіть при певних незначних похибках ми отримуємо збільшене у кілька разів зображення



«Стародавня Індія», може так само показати і більш близькі до нас події з історії цієї країни (наприклад, повстання сипаїв, або процес колоніального загарбання Англією індійських держав тощо). Таким чином, учитель отримував у своє розпорядження своєрідну контурну карту багаторазового використання, яку ми і визначили для себе як **контурну мобільну карту**.

Приклад такої карти ми пропонуємо розглянути на фото 2-3, яка стосується Всесвітньої історії (історія середніх віків), 7 клас, теми «Чингізхан. Утворення монгольської держави. Монгольські



завоювання».

**Фото 2.**

**КМК «Монгольські завоювання»**



**Загальне тло карти**

**Фото 3.**

**КМК «Монгольські завоювання»**

**Карта, із зазначенням регіоном осередку держави Чингізхана та меж завоювань за його правління**

Таким чином, при застосуванні КМК нам вдалося зберегти її головну перевагу – динамічність процесу пояснення. І при цьому ми змогли усунути один з головних недоліків попередньої розробки – обмеженість історичною тематикою, при затратності часу та зусиль на її створення.

Після свого пояснення учитель може, так само легко, видалити здійснені ним написи чи графічні зображення і попросити їх відтворити будь кого учнів з класу. При цьому створюється можливість

оперативної перевірки якості засвоєння учнем інформації викладеної під час уроку, її розуміння тощо.

Проте, як ми уже зазначали, головним завданням нашої статті ми визначали для себе не опис застосування контурних мобільних карт під час уроків історії (який, в принципі, нічого складного ні для педагога, ні для здобувачів освіти не являє), а саме формування предметних компетентностей в учнів під час вивчення історії. І формування компетентностей, яке відбулося завдяки застосуванню вище вказаних контурних мобільних карт.

Безумовно, що одною з найбільш очевидних предметних історичних компетентностей, які будуть формуватися в учня під час роботи з контурною мобільною картою, є **просторова компетентність**. Уже сам факт ознайомлення учня з картою дає підстави сподіватися на початок формування вище вказаної характеристики. Підсилюючим ефектом, на нашу думку, має стати спостереження динамічного заповнення поверхні КМК новим навчальним матеріалом, який знаходить своє вираження у графічному супроводі педагогом своєї розповіді, яке він здійснює саме на поверхні карти. Поступовість появи, супровід розповіді-пояснення учителя, їх взаємопов'язаність поміж собою, дають підстави сподіватися на суттєве підсилення ефекту засвоєння програмового матеріалу під час заняття.

І найбільш дієвим фактором у процесі вище вказаної компетентності має стати безпосередня практична діяльність учня з контурною мобільною картою. Саме в той час, коли він, навіть відтворюючи попереднє пояснення вчителя, починає самостійно повторювати-відтворювати ті чи інші елементи на поверхні КМК, і стають практичним втіленням та перевіркою якості присутності в учня просторової компетентності, її повноти, глибини і розуміння.

І тут ми б хотіли привернути увагу до терміну «розуміння», яке було вжито в кінці попереднього речення. Адже сліпе, хай навіть і дуже близьке до учительського зображення, копіювання побаченого, без його розуміння, є свідченням неповноцінності, неповноти роботи учня під час засвоєння навчального матеріалу та певних недоліків у роботі вчителя, коли він здійснював викладення цього матеріалу. Наносячи те, чи інше зображення на поверхню контурної мобільної карти, учень має знати, розуміти, усвідомлювати причинно-наслідкові зв'язки цього процесу. Наприклад, показуючи напрямки завойовницьких походів монголів під проводом Чингізхана, учень має знати де, коли утворився осередок монгольської держави, завдяки чому стали можливі успіхи подібних завоювань, до чого призвели ці завоювання тощо.

Таким чином, ми отримуємо в розпорядження вчителя, за рахунок проблемних питань, питань на уточнення тощо, інструмент, за допомогою



якого педагога, працюючи на уроці історії із застосуванням контурної мобільної карти, може формувати в учнів **логічну компетентність**. Адже уже сам процес пошуку відповіді на питання учителя, звернення до поверхні та змісту КМК, щоб аргументувати, доповнити чи уточнити власну відповідь, підштовхує учня до розмірковувань, формування логічної, аргументованої відповіді. І в цьому випадку контурна мобільна карта, хоч і не є основним джерелом виникнення подібної компетентності, але в руках творчого умілого педагога стає вагомим інструментом на шляху досягнення оптимального результату.

Поряд з вище вказаними компетентностями контурна мобільна карта, як і переважна більшість історичних карт, дає широке поле для формування **хронологічної компетентності** у сучасного учня. І на відміну від «статичних» історичних карт, де вже позначені, наприклад, місця тих чи інших битв, їх роки, контурна мобільна карта тут є більш потужним інструментом. Адже здійснюючи на її поверхні того чи іншого графічного зображення, учень, на вимогу учителя, має дати пояснення в який час відбулася та чи інша подія. При цьому він має написати зазначену дату, а не скористатися уже готовим написом більш традиційної для нас карти.

Присутність двох вище вказаних компетентностей породжують можливість розвитку в учнів **мовленнєвої компетентності**. І це є беззаперечним фактом, оскільки формуючи власні відповіді на питання педагога під час роботи

з контурною мобільною картою, здійснюючи пошук аргументів для їх обґрунтування, учень буде змушений розвивати цю компетентність, вміти оперувати історичними та загально прийнятими термінами, в ряді випадків пояснювати їх, таким чином поширюючи власний словниковий та понятійний апарат.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: посібник для вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 127 с.
2. Ю. Малієнко. Формування історичної компетентності засобами підручника з історії середніх віків. - <http://ipvid.org.ua/upload/iblock/922/9229cf8f30380fd21ee3d32c442cbf17.pdf>
3. Методика викладання в школі: теорія та практика / за заг. ред. Петкова С.В., Коломойця С.Д. – К.: «КНТ», 2021. – 216 с.
4. В.В. Небельський. Формування предметно-історичних компетенцій на заняттях історії. - <https://www.historyua.com/2020/01/29/61/>
5. А.О. Нікора. Формування предметно-історичних компетенцій як результат навчальної діяльності учнів. - <file:///C:/Users/TeshnoS/Downloads/hamanyuk,+26.PDF.pdf>
6. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О.І. Пометун, Н.М. Гупан, В.С. Власов. – К.: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. – 208 с.

